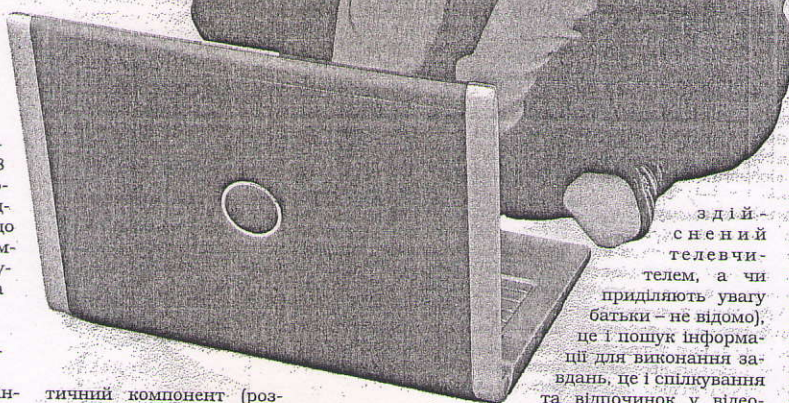

КІБЕРПІДЛІТОК І БАТЬКІВСЬКІ СТРАТЕГІЇ У ВІДПОВІДЬ НА ЦИФРОВУ ТРАНСФОРМАЦІЮ СУСПІЛЬСТВА

Країна вступила в інтенсивний період цифрової трансформації в умовах війни, багатьох криз і реформ. Особливе завдання суспільства в цей період – створити безпечні умови для розвитку дитини. Це зроблено за підсумками досить складного пандемічного 2020 року і які головні тренди року нового? На думку науковців соціальних і політичних психологів, є два головні напрями інтеграції аусиль усього суспільства: безпека і здоров'я.

Безпека і медіаграмотність як її ключова складова. Протягом останнього року прийнято Національну стратегію розбудови безпечної і здорового освітнього середовища у новій українській школі (Указ Президента України від 25 травня 2020 р. № 195/2020), в якій наголошено на тому, що «формування безпечної і здорового освітнього середовища вимагає вирішення низки проблем, зокрема, пов'язаних із фізичним, психологічним насильством та булінгом (цькуванням), безвідповідальним використанням Інтернету, недостатньою готовністю педагогічних працівників запобігати та протидіяти насильству». Серед причин цих проблем зазначено «уразливість дітей шкільного віку під час використання Інтернету, нестача навичок безпечної поведінки в інформаційному середовищі, неконтрольований доступ до Інтернету...», а також «недостатній рівень ефективності освіти, яка забезпечує соціальний і здоров'язбережувальний компоненти навчання, медіа- та цифрову грамотність учнів...». Основи і принципи медіаграмотності віднесено до складу цифрової компетентності в новому професійному стандарті вчителя, який широко обговорювала педагогічна громадськість в цьому році. У Державному стандарті базової середньої освіти (Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 р.), який має застосовуватися з 1 вересня 2022 р., передбачено формування таких вмій, що є наскрізними в усіх ключових компетентностях, і традиційно описують складові медіаграмотності, а саме: «розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями, що охоплює, зокрема, уміння виявляти приховану і очевидну інформацію – у складі уміння читати з розумінням; «розрізняти факти, їх інтерпретації, розпізнавати спроби маніпулювання даними, використовуючи різноманітні ресурси і способи оцінювання якості доказів, надійності джерел і достовірності інформації» – у складі уміння критично і системно мислити. Загалом у державному стандарті велику увагу приділено саме медіатексту, цей термін згадується в документі понад півтисячі разів! Усе це свідчить про інтенсивне зростання суспільного запиту на медіаосвіту, формування в педагогів медіаграмотності, а відтак – необхідності цілеспрямованого підвищення кваліфікації саме в цьому напрямі. Ця позитивна тенденція викликає одночасно і тривогу, адже при зростанні конкуренції і необхідності отримання швидкого результату існує ризик вихолочення медіаосвіти та ігнорування її науково обґрунтованих і доказово підтверджених моделей, що пройшли тривалу експериментальну перевірку. Медіаосвіту і підвищення медіаграмотності населення не може бути зведено до боротьби з фейками, як одним із деструктивних викривлень

інформаційного простору. Це найбільш очевидний, дійсно потрібний компонент і, що приховувати, політично вигідний, адже в епоху пандемії стало абсолютно очевидним, якою токсичною може бути інформація за умови її безграмотного використання. Але лише боротьбою з фейками (тобто підробками, як і іншими формами дезінформації) медіакультуру населення і навіть медіаграмотність, як первинну її складову, не підвищити. Тому потрібно дуже серйозно працювати над роз'ясненням суті понять, основ і принципів медіаграмотності, як частини цифрової компетентності вчителя, щоб уникнути ризику підміни понять у тих швидких формах підвищення кваліфікації, які можуть підкупити легкістю отримання сертифікатів. Сертифікат про медіаграмотність ще не говорить про її досягнення, це зрозуміло. Але є інший аспект. Медіаграмотність не вичерпується вмінням користуватися Zoom, GoogleClass чи іншими електронними ресурсами, які стали майже повсюдними в умовах вимушеного переходу до дистанційної освіти. Це лише технічний компонент медіаграмотності. Сучасні моделі медіаінформаційної грамотності, визнані ЮНЕСКО і рекомендовані до практичного застосування на глобальному рівні, включають, крім технічного, ще кри-

тичний компонент (розрізнення, розуміння і оцінювання достовірності медіатекстів), який у цифрову добу є найбільш впливовим на світоглядні позиції, цінності та громадянську ідентичність людини, а також творчий компонент, який забезпечує як самовираження особистості в інформаційному просторі, так і конструктивне використання медіа для досягнення суспільно значущих цілей. Кожна з медіаосвітніх компетентностей має психологічне підґрунтя – психологію розвитку і вікову періодизацію медіаризиків, психологію медіатворчості, когнітивну і соціальну психологію інформаційної поведінки. Тому варто піднімати питання про необхідність підвищення медіапсихологічної компетентності педагога, який має бути експертом у питаннях впливу медіа та інформаційного простору на розвиток дитини, враховувати реальність цифрової трансформації людства у своїх щоденних професійних практиках.

Розвиток медіапсихологічної компетентності в найближчій перспективі має стати одним із провідних напрямів роботи центрів професійного розвитку педагогів, системи психоло-

гічної служби освіти. Чому? Медіакультура і здоров'я. Унаслідок карантинних обмежень заради збереження життя людей людство занурилося в цифрову дистанційність. У більшості дітей істотно змінилася картина екранних практик. Дистанційні форми навчання – це і синхронне проведення занять з класом, коли дитина сидить перед екраном, це і телеуроки, коли дитина перед екраном (контроль за тим, чи виконує вона руханку, не може бути

не менший, чим у розшифровці геном різних штамів коронавірусів. Як мають дорослі враховувати нові ризики і компенсувати втрати повноформатного спілкування, заміни його полегшеним екранним аналогом уявного простору? Це питання батьківської медіаосвіти. Відповідальне батьківство в цифрову епоху потребує цифрової і медіаінформаційної грамотності, це складова характеристика загального рівня медіакультури суспільства. А медіакультура загалом – це і зброя в гібридній війні, яка зроби́ть нерезультативними ворожі інформаційно-психологічні операції. Це і спосіб захисту здоров'я від токсичних інформаційних впливів і кібервтручань.

Як вберегти дитину від кібервтручань – специфічних мережевих ризиків, імовірність яких збільшується пропорційно збільшенню часу перебування в Інтернеті? Це секстинг і нав'язування дитині невідповідного віку сексуалізованого контенту, дитяча порнографія, порнопомста. Це знущання в соціальних мережах, кібербулінг, кібершахрайство, зваблення азартними іграми, економічна кіберексплуатація дітей і підлітків. Не знято з порядку денного і проблему формування інтернетзалежності, втрати мотивації і втечі підлітків у віртуальний світ. Більшість батьків зовсім мало поінформовані про ці реальні загрози, а головне про те, що робити для забезпечення дитини. Адже лише розповідями про страшний і небезпечний віртуальний світ та ризики в ньому дитину не захистити, потрібно змалечку давати їй психологічні інструменти самозахисту. А розроблення цих сучасних і компактних медіаосвітніх засобів, що легко інтегруються в різні освітні галузі, має спиратися на наукові медіапсихологічні дослідження. Для наукового обґрунтування нових медіаосвітніх засобів лабораторія психології масової комунікації та медіаосвіти в межах всеукраїнського експерименту розпочала діагностично-розвивальний проєкт «Медіаграмотність – та інформаційна безпека в часи пандемії» для школярів 7-10 класів. Діагностична частина його – масове багатостанне опитування, яке дає можливість обговорити з дітьми широке коло питань – від зміни медіапрактик і ставлення до карантинних обмежень до візуальної мови і міфологізації ковіду, від особливостей опосередкованого екраном спілкування до уявлення про роботизоване майбутнє і зв'язок із психологічним благополуччям і добрим самопочуттям. У наступному році трендом має стати здоров'язбережувальна медіаосвіта, спрямована на посилення медіаімунітету, позитивного бачення життя, здорових стратегій взаємодії із медіапростором.

Більшість дітей, які пройшли медіаосвітні курси, знають правило білборда: «Не розмійуй в мережі те, що не хочеш побачити на величезному плакаті при вході в школу». Це правило має стати частиною сімейної медіакультури, адже діти сьогодні стають учасниками інформаційного простору ще в дошкільному віці.

Любов НАЙДЬОНОВА,
член-кореспондент НАПН України,
заступник директора з наукової роботи
Інституту соціальної та політичної психології
НАПН України, член Громадської ради
при Національній раді України
з питань телебачення і радіомовлення